

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВА ОСНОВА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Студента 2 курсу, 6 групи, спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Публічні фінанси»

Хименко Григорій
Олександрович

Науковий керівник
к.е.н., доцент кафедри фінансів, відмінник
освіти, декан ФФО

Канева Тетяна
Володимирівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ...	6
1.1 Сутність доходів місцевих бюджетів їх значення та структура.....	6 1.2
Особливості місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою	11
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	19
2.1 Інституційно – функціональний аналіз системи виконання бюджету за доходами	19
2.2 Основні джерела формування дохідної частини місцевих бюджетів	24
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	33
3.1 Пріоритетні напрямки розвитку місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування	33
3.2 Шляхи вдосконалення доходів та видатків місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень	41
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	53
ВСТУП	

Актуальність теми. Питання місцевих бюджетів стає особливо актуальним на шляху європейської інтеграції України. Формування місцевих

бюджетів значною мірою залежить від правильності, повноти та оптимального застосування положень Бюджетного кодексу. Крім того, місцеві бюджети стали більш стабільними та передбачуваними у міру зменшення кількості не фінансованих повноважень.

Економічний та соціальний розвиток будь-якої країни значною мірою залежить від розвитку її територій. Це, в свою чергу, вимагає відповідної фінансової підтримки, яка реалізується шляхом формування місцевих бюджетів. Підвищення значення місцевих бюджетів у здійсненні соціально-економічного регулювання є визначальним фактором подальшого розвитку країни. Актуальність проблеми формування доходів місцевих бюджетів та використання їх коштів зросла в умовах фінансово-економічної кризи. Забезпечення місцевого самоврядування стабільними та достатніми фінансовими ресурсами є запорукою того, щоб стати життєздатною та ефективною місцевою владою. Більше того, без фінансової незалежності місцевих бюджетів з його численними складовими та врахування податкового потенціалу кожної території неможливе побудова та розвиток ефективної національної економіки.

Значний внесок в дослідження доходів місцевих бюджетів здійснили зарубіжні науковці, зокрема Ч. Тібу, Р. Берд, Ш. Бланкарт, Дж. Бюкенен, Дж. Стрик, П. Самуельсон, Р. Масгрейв, Д. Кінг, К. Ерроу, А. Вагнер та інші. Серед вітчизняних авторів, що дослідили вказану проблематику, слід виділити Г. Возняк, В. Малиновську, Н. Винниченка, І. Чугунова, В. Макогон, В. Зайчикову, О. Кириленко тощо.

Аналіз проблем місцевих бюджетів України, а також розгляд теорії та практики побудови бюджетних систем у ринкових економіках показує, що існуюча фінансова незалежність місцевих бюджетів має низку серйозних недоліків. У бюджетній системі кожної країни місцеві органи влади повинні мати достатні фінансові ресурси для своєчасного виконання своїх функцій та завдань. Формально, відповідно до законодавства України, вони наділені

необхідною ресурсною базою, мають ряд повноважень щодо розпорядження наявними коштами, землею та іншими об'єктами комунальної власності. Насправді фінансові можливості територіальних громад значно обмежені, не відповідають встановленим нормам соціальних гарантій та спричиняють значні касові прогалини у виконанні місцевих бюджетів. Водночас найважливішим джерелом фінансових ресурсів місцевого самоврядування є доходи місцевого бюджету. Фінансовий потенціал кожного регіону країни формується саме за рахунок раціонального управління власними та постійними джерелами доходу.

До основних джерел надходжень до місцевих бюджетів належать податкові надходження (національні податки, які відповідно до закону віднесені до місцевих бюджетів, місцеві податки та збори, а також відрахування від національних податків), кошти, отримані з власних коштів муніципалітету створюються за рахунок діяльності підприємств та організацій, що належать територіальним громадам, та оплати послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, а також місцевих позик. Співвідношення цих основних джерел у структурі місцевих фінансів визначає ступінь незалежності місцевих бюджетів.

Метою дипломної роботи є дослідження та аналіз доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування.

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити ряд **завдань**:

- розглянути сутність доходів місцевих бюджетів їх значення та структура;
- дослідити особливості місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- проаналізувати інституційно – функціональний аналіз системи виконання бюджету за доходами;

- оцінити основні джерела формування дохідної частини місцевих бюджетів;
- розглянути пріоритетні напрямки розвитку місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування;
- запропонувати шляхи вдосконалення доходів та видатків місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень.

Об’єкт дипломної роботи – доходи місцевих бюджетів як фінансова основа місцевого самоврядування.

Предмет дипломної роботи – формування доходів місцевого самоврядування.

Методи дослідження. При написанні дипломної роботи були використані такі методи досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), графічний (наочне зображення теоретичних та практичних основ дослідження), логічного узагальнення (обґрунтування пріоритетних напрямів вдосконалення доходів та видатків місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень).

Теоретичною та емпіричною базою дослідження стали праці вітчизняних та закордонних вчених, наукові публікації в періодичних виданнях, статистичні матеріали, довідкова література та інше.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в дослідженні сучасного стану доходів місцевих бюджетів як фінансова основа місцевого самоврядування та висвітленню напрямів вдосконалення доходів та видатків місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень.

Обсяг та структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг становить 56 сторінок, основний зміст викладено на 49 сторінках. Робота містить 5 таблиць, 7 рисунків, 2 додатка, список використаних джерел включає 54 найменування на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1 Сутність доходів місцевих бюджетів їх значення та структура

Місцеві бюджети є частиною бюджетної системи України та держави загалом, впливаючи на соціально - економічний розвиток регіонів і, як наслідок, на економічне становище держави. Місцеві бюджети значною мірою впливають на вирішення національних економічних та соціальних проблем: розвиток регіональної інфраструктури, фінансування агропромислового комплексу, промисловості та енергетики, будівництва. Водночас основними сферами використання регіональних бюджетних ресурсів України є фінансування соціального захисту та соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти. З огляду на це слід зазначити, що на сучасному етапі ринкової трансформації місцеві бюджети повинні бути ефективним засобом впливу на регіональну економіку[42, с. 101].

В умовах економічних перетворень неминуча перебудова адміністративно - територіального устрою, внаслідок чого буде реорганізовано побудову місцевої бюджетної системи. Тому визначення сутності, функцій та особливостей формування та розвитку місцевих бюджетів потребує наукового визначення та структурування.

Цінність їх досліджень полягає у визначенні економічної сутності місцевих фінансів, обґрунтуванні необхідності інституту місцевого самоврядування з власною фінансовою базою, узагальненні теоретичних основ взаємозв'язку державного та місцевих бюджетів. Поряд з цим питання зміни бюджетної системи вивчаються не до кінця, а як наслідок місцевих бюджетів в умовах економічної трансформації, перебудови територіальної структури[33, с. 27].

Підсумовуючи наукові праці економістів, можна сказати, що місцеві бюджети такими є, таблиця 1.1.

Таблиця 1.1

Поняття місцевих бюджетів

№	Автор	Характеристика
1	Монаєнко А. О. [19]	економічна категорія, оскільки бюджет є економічним атрибутом адміністративно-територіальної одиниці;
2	Фокша Л. В. [29]	фінансова категорія;
3	Ширкевич Н.А. [32]	правовий акт, згідно з яким органи місцевого самоврядування отримують право розпоряджатися фінансовими ресурсами;
4	Боголиб Т.М. [5]	фінансовий план, тобто кошторис доходів і видатків відповідних органів влади.

Таким чином, можна відзначити, що місцеві бюджети є особливою формою розподілу та економічних відносин, формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, доступних місцевим органам влади, що виділяють частину вартості суспільного продукту та призначені для соціально-економічного розвитку регіону. різноманітні соціально-культурні, побутові та комунальні потреби членів територіальної громади і в яких формується сприятливе середовище для створення валового внутрішнього продукту та розширеного відтворення.

Доходи місцевих бюджетів - це економічні відносини, що виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні та призначені для реалізації функцій та завдань органів місцевого самоврядування. Місцеві бюджети фінансують найважливіші державні заходи у галузі освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Доходи місцевих бюджетів формуються з різних джерел, і порядок їх формування залежно від джерела регулюється різними законами, але суть формування цих різних джерел однакова: податкові або неподаткові надходження від підприємств усіх форми власності та з боку населення. у місцевому бюджеті. Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу

України доходи бюджету класифікуються відповідно до відповідних розділів, таблиця 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація доходів бюджету [1, с. 55]

№	Назва	Характеристика
1	Податкові надходження	Встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори.
2	Неподаткові надходження	Визнаються: - доходи від власності та підприємницької діяльності; - адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; - інші неподаткові надходження.
3	Доходи від операцій з капіталом	Доходи бюджету, що мобілізуються неподатковим методом. Вони включають три групи надходжень: - надходження від продажу основного капіталу; - надходження від реалізації державних запасів товарів; - надходження від продажу землі і нематеріальних активів.
4	Трансферти	Кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Відповідно до однієї з особливостей, джерелами доходів місцевих бюджетів є [12, с. 212]:

- доходи, що враховуються при визначенні суми міжурядових трансфертів;

- доходи, які не враховуються при визначенні суми міжурядових трансфертів. У свою чергу, міжурядові трансферти - це кошти, які передаються

безкоштовно та безповоротно з одного бюджету в інший. Відповідно до ст. 96 Бюджетного кодексу України міжбюджетні трансферти поділяються на:

- основна субсидія - трансферти, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкової спроможності територій;
- субвенції - міжурядові трансферти для використання з певною метою у порядку, встановленому органом, який вирішив надати субвенцію;
- зворотна субсидія - кошти, перераховані до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкової спроможності територій;
- додаткові гранти.

Весь набір доходів місцевих бюджетів можна класифікувати за наступними ознаками (рис. 1.1).

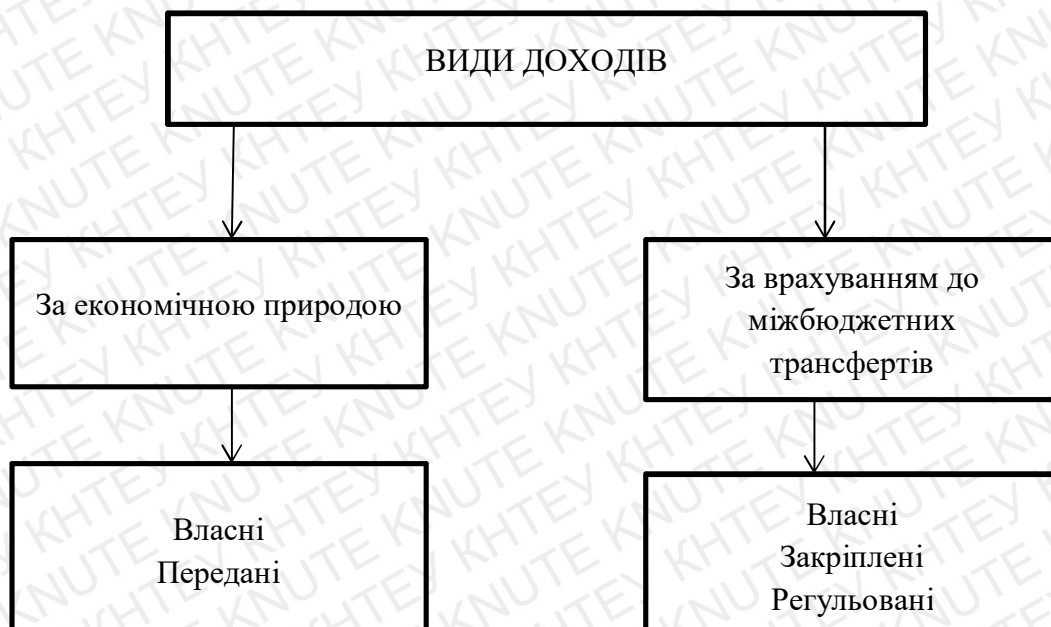

Рис. 1.1 – Класифікація доходів

Власні доходи - мобілізуються місцевою владою самостійно на основі власних рішень та за рахунок джерел, визначених місцевою владою;

Перераховані доходи передаються місцевим органам влади центральним урядом або вищими територіальними органами влади.

Постійні доходи - одна з форм переданих доходів місцевим органам влади на стабільній, довгостроковій основі, які фіксуються у певному бюджеті;

Регульовані доходи - це також форма доходів, що передаються центральним урядом місцевим органам влади або з бюджетів вищих адміністративних рівнів до бюджетів нижчих адміністративних рівнів.

Відповідно до статті 63 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законодавством джерел та фіксованих у встановленому законом порядку загальнодержавними податками, зборами та іншими обов'язковими платежами. Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та Законом про Державний бюджет України[2, с. 572].

Стаття 13 Бюджетного кодексу України визначає складові загального та спеціального фондів бюджету. Усі доходи бюджету зараховуються до загального фонду, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального бюджетного фонду.

До доходів спеціального фонду місцевого бюджету належать доходи бюджету розвитку, які формуються відповідно до вимог Бюджетного кодексу України. Однією зі складових спеціального фонду бюджету є доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільовий напрям.

Бюджетний кодекс передбачає, що при складанні та виконанні бюджету можливі перерахування коштів із загального фонду до спеціального фонду, але щодо них існують жорсткі обмеження. Перерахування коштів між загальним та спеціальним бюджетними коштами дозволяється лише в межах бюджетних асигнувань шляхом внесення змін до рішення про місцевий бюджет.

Формування доходів спеціального фонду повинно здійснюватися за рахунок джерел, визначених законодавством. Доходи цього фонду включають

гранти або подарунки, які можуть отримати розпорядники бюджету для конкретних потреб[15, с. 13].

Таким чином, проблема формування дохідної бази місцевих бюджетів в останні роки була в центрі уваги науковців, працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування та фінансових органів. Але на сьогодні спроби їх реформування в Україні не призвели до створення збалансованої системи розподілу влади між державною та місцевою владою.

Щодо стану кількості місцевих бюджетів в Україні, то станом на 01.01.2021 (наказ Міністерства фінансів України від 10 грудня 2020 року №756) налічується 1952 місцевих бюджетів з них: 25 – обласні бюджети, бюджет АРК, 13 – бюджети міст республіканського\обласного значення, 136 – районні бюджети, 1469 – бюджети об'єднаних територіальних громад, 35 – бюджети районів у містах обласного значення, 6 – бюджети міст районного значення, 39 – бюджети селищ міського типу, 229 – бюджети сільрад [11].

1.2 Особливості місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

Особливості формування фінансової політики, розподілу влади та визначення основних пріоритетів економічної системи в країні є важливими елементами досягнення стратегічних і тактичних цілей суспільства. Сучасні процеси глобалізації та інтенсифікації фінансових відносин свідчать про доцільність ретельного аналізу та характеристик теоретичних та методологічних основ їх регулювання в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Визначення основних інструментів впливу на бюджетну, податкову та грошово-кредитну політику в цих країнах на відповідних етапах економічного розвитку дозволить розробити ефективні механізми боротьби з циклічними та циклічними коливаннями попиту та

пропозиції, створити стимули для зростання та добробуту валового внутрішнього продукту.

Україна рухається до європейського простору і потребує більшої уваги до проблем територіального розвитку та методів та джерел його фінансування шляхом економічних реформ та трансформацій. Бюджети територіальних громад у бюджетній системі України найчисленніші, тому проблема їх формування та наповнення залишається однією з найбільш гострих та актуальних. Для цього корисним буде досвід інших держав щодо регулювання певних відносин. Будь-яка демократична держава намагається забезпечити належний рівень функціонування місцевого самоврядування. Важливим у цьому аспекті є питання про стан фінансово-економічних основ місцевого самоврядування, що зачіпає, перш за все, інтереси населення країни[23, с. 69].

Формуванню та розвитку місцевого самоврядування в Україні суттєво гальмує вплив великої кількості об'єктивних та суб'єктивних факторів політичного, правового, економічного та психологічного характеру, тому для покращення ситуації необхідно вивчити формування місцевих бюджетів в Україні та за її межами. значення для вдосконалення методів державного управління бюджетним процесом загалом.

Система місцевих бюджетів існує у всіх країнах світу. Його розвиток та функції визначаються низкою національних, політичних та економічних факторів. Досвід, накопичений зарубіжними країнами доцільно розглянути у розробці та впровадженні комплексу заходів державного регулювання бюджетної сфери в контексті можливості його використання в трансформації української економіки.

Зарубіжні країни з розвинутою та трансформаційною економікою, пройшовши еволюційний шлях розвитку своїх бюджетних та податкових систем, свого часу вже запровадили ефективні засоби та методи управління місцевими бюджетами та процесами збору податків. У цьому контексті негативний іноземний досвід може бути корисним для вироблення збалансованої політики формування місцевого бюджету в Україні. Однак

повне, необдумане запозичення навіть найкращих особливостей побудови місцевих бюджетів не гарантує позитивних змін в українському суспільстві. Тому зміна підходів до формування системи самоврядування має бути поміркованою та узгоджуватися з історичним досвідом, сучасним станом та цілями розвитку цієї системи [21, с. 72].

Провідні європейські країни з розвинутою та трансформаційною економікою надають органам місцевого самоврядування дуже високий рівень фінансової автономії, що дозволяє останнім бути практично незалежними або слабо (незначно) залежними від бюджетів центральної адміністрації. Це Іспанія, Австрія, Швейцарія, Швеція. Високий рівень незалежності місцевих бюджетів зарубіжних країн значною мірою визначається значною часткою власних надходжень [21, с. 89].

Власні доходи є основним джерелом доходів для бюджетів місцевих органів управління унітарних європейських країн - членів Європейського Союзу. Водночас Україна, яка є частиною Європи і прагне стати членом Європейського Співтовариства в майбутньому, характеризується невеликою часткою власних доходів у доходах місцевих бюджетів і, як наслідок, низьким рівнем фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та самоврядування.

Тому наша держава повинна забезпечувати достатні та стабільні власні фінансові ресурси для органів місцевого самоврядування. Необхідно збалансувати фінансові ресурси місцевого самоврядування України з його функціями та компетенцією, переглянути пропорції розподілу джерел податкових надходжень між центральною та місцевою владою відповідно до функцій, які вони виконують. Загальним стратегічним напрямком має бути посилення зацікавленості місцевих органів влади у залученні якомога більшої кількості незалежних ресурсів, підвищення ролі власних джерел наповнення місцевих бюджетів [32, с. 89].

Особливості формування місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, будуть розглянуті в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Особливості формування місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

Досвід Німеччини	Досвід Великої Британії	Досвід Франції	Досвід Скандинавських коаїн (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Ісландія)
Особливості формування коштів місцевих бюджетів			
<p>В урядовому проекті місцевих бюджетів видатки плануються на 2-3% більше, ніж минулого року. Проект має відповідати критеріям бюджетної політики ЄС.</p>	<p>Частка місцевих бюджетів у бюджетній системі коливається на рівні 30%. Головне джерело місцевих бюджетів - муніципальний податок (справляється залежно від вартості майна та кількості дорослих членів сім'ї). Видатки місцевих бюджетів поділяються на поточні та капітальні (капітальні покриваються за рахунок позик, а джерелом фінансування поточних, головним чином, є податки).</p>	<p>Місцеві органи влади здійснюють великі капіталовкладення - понад 52% всіх капітальних державних витрат. Частка податків у місцевому бюджеті - 40%, субсидій - 30%, власні надходження і позики 30%. Місцеві бюджети, як правило, дефіцитні і потребують додаткових ресурсів для фінансування власних програм. Місцеві бюджети Франції в частині видатків складаються з двох основних розділів: бюджети поточної діяльності (функціональний) та бюджети нового будівництва (інвестування).</p>	<p>Особливістю фінансів Норвегії є те, що зовнішнього боргу у країні немає. Проблеми бюджетного дефіциту в країні немає також, навіть попри традиційно високий рівень бюджетних витрат та соціальних зобов'язань уряду. У Фінляндії із середини 1990-х років одним із пріоритетів бюджетних витрат є розвиток науки. Рівень видатків на науково-дослідні роботи у відсотках відносно ВВП є одним з найвищих у світі.</p>

Продовження таблиці 1.3

Досвід Німеччини	Досвід Великої Британії	Досвід Франції	Досвід Скандинавських країн (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Ісландія)
Основні напрями спрямування коштів місцевих бюджетів			
<p>Структура видатків, спрямована на фінансування міністерств освіти, у справах сім'ї, літніх людей, жінок і молоді, закордонних справ, економічного розвитку і співпраці та ін. Найбільшу групу витрат становлять соціальні виплати.</p>	<p>Основні напрями спрямування коштів місцевих бюджетів Великої Британії такі: житлове та шляхове господарство, освіта, місцева влада та самоврядування, судова система, поліція, заходи з охорони навколишнього середовища.</p>	<p>У країні більше третини всіх поточних витрат місцевих органів влади припадає на утримання адміністративно-силового апарату (поліція, цивільна оборона, пожежна охорона, управління), третина - на освіту, культуру; важливою статтею витрат є розвиток інфраструктури.</p>	<p>Соціальна сфера є пріоритетом фінансової політики. Крім того, що велика частка соціальних послуг у скандинавських країнах є безкоштовною, вони дуже різноманітні за формами і доступні всім громадянам.</p>

Провідна роль у формуванні доходів бюджетних систем зарубіжних країн з розвинутою та трансформаційною економікою належить податкам. Вони використовуються державою як визначальний інструмент перерозподілу національного доходу і є основою бази доходів у таких частинах фінансової системи, як державний бюджет та місцеві фінанси, спеціальні державні фонди. Центральні державні органи використовують найважливіші податки з національних причин, а місцевим органам влади (муніципалітетам)

призначаються менш значні податки, які також мають вирішальне значення для формування місцевих бюджетів [20, с. 100].

Існують такі моделі розподілу податків між бюджетами різних рівнів.

1. Модель розподілу частки основних податків між різними адміністративними рівнями управління, що відображена в законодавстві, та відповідне закріплення цих часток на рівнях бюджетної системи. Така модель частково характерна для Німеччини.

2. Модель застосування єдиної податкової бази різних рівнів управління. У цьому випадку кожен рівень управління встановлює власну ставку на основі однієї податкової бази, а загальна ставка податку є сумою відповідних ставок податків різних рівнів управління. Ця модель характерна для Швеції [14, с. 55].

За критерієм видів податкових надходжень місцевих бюджетів Європи можна розділити на три групи:

- країни з високим рівнем надходжень податку на майно (Великобританія, Люксембург, Португалія, Ірландія, Нідерланди);
- країни з високою часткою податку на прибуток (північні країни);
- країни зі змішаними доходами, що являє собою поєднання податків на майно, податку на прибуток, податку з продажу (країни Південної Європи: Кіпр, Іспанія, Бельгія, Італія).

У більшості країн, де основою доходів місцевих бюджетів є податок на прибуток, органи місцевого самоврядування не встановлюють податкових ставок, але отримують фіксований відсоток від загальних доходів. Високий рівень надходжень податку на прибуток у країнах Північної Європи пояснюється високим рівнем доходів населення [14, с. 58].

Особливу увагу слід звернути на важливість та роль місцевих податків у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів. Наприклад, у Швеції, Швейцарії, Фінляндії, Австрії понад 70% доходів місцевих бюджетів формуються за рахунок власних доходів, у Франції та Данії - понад 60%, в

Іспанії - 50%, в Норвегії - 56% (рис. 1.2). В Україні за рахунок власних та фіксованих доходів у середньому генерується 45% доходів місцевих бюджетів, що свідчить про недостатній рівень власних доходів органів місцевого самоврядування та високий рівень їх залежності від державного бюджету.

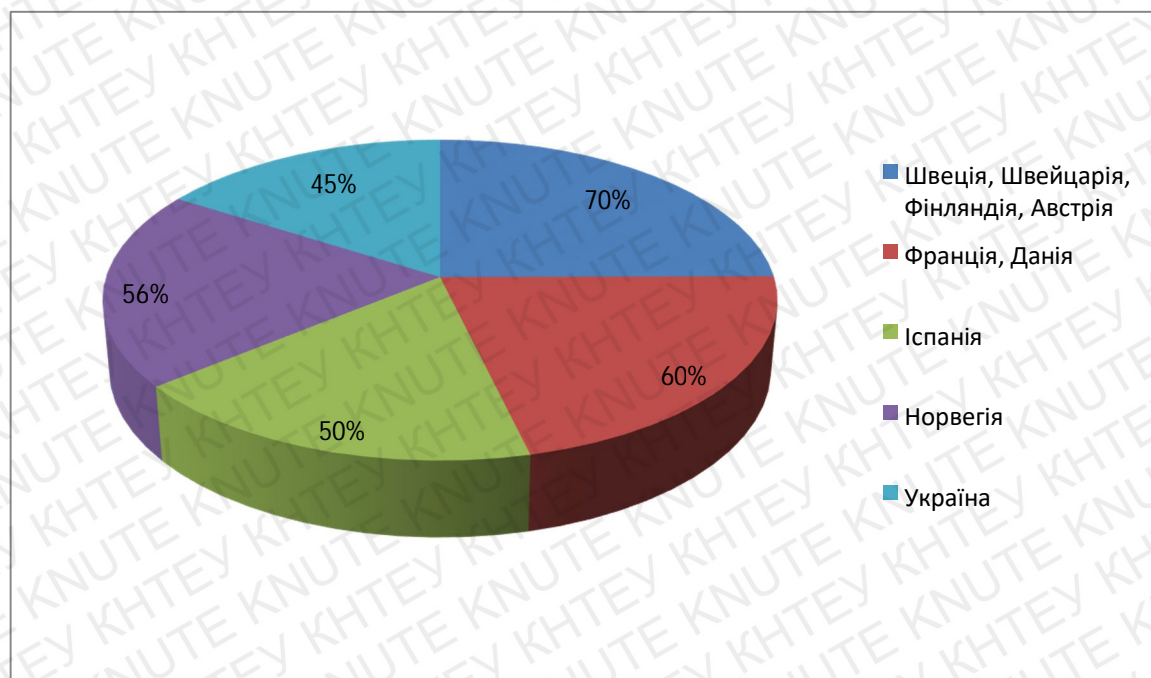

Рис. 1.2 – Питома вага власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів країн світу, %

Основою дохідної частини місцевих бюджетів більшості штатів є дохід від сплати місцевих податків і зборів. Завдяки місцевим податкам та зборам фінансується діяльність місцевих органів влади, а завдання та функції, покладені на них, належним чином виконуються. Їх частка в загальній сумі власних доходів місцевих бюджетів становить в Австрії - 72%, у США - 66%, у Японії - 55%, у Франції - 48%, у Швейцарії - 46%. Місцеві податки приносять 61% муніципальних доходів у Швеції, 51% у Данії, 46% у Німеччині, 43% у Норвегії, 37% у Великобританії, 34% у Фінляндії та 31% в Іспанії (рис. 1.3).

В Україні частка доходів від сплати місцевих податків і зборів у загальній структурі власних та фіксованих доходів місцевих бюджетів складає в

середньому 15%. Це означає, що місцеві податки та збори не відіграють значної ролі у формуванні доходів місцевих бюджетів України.

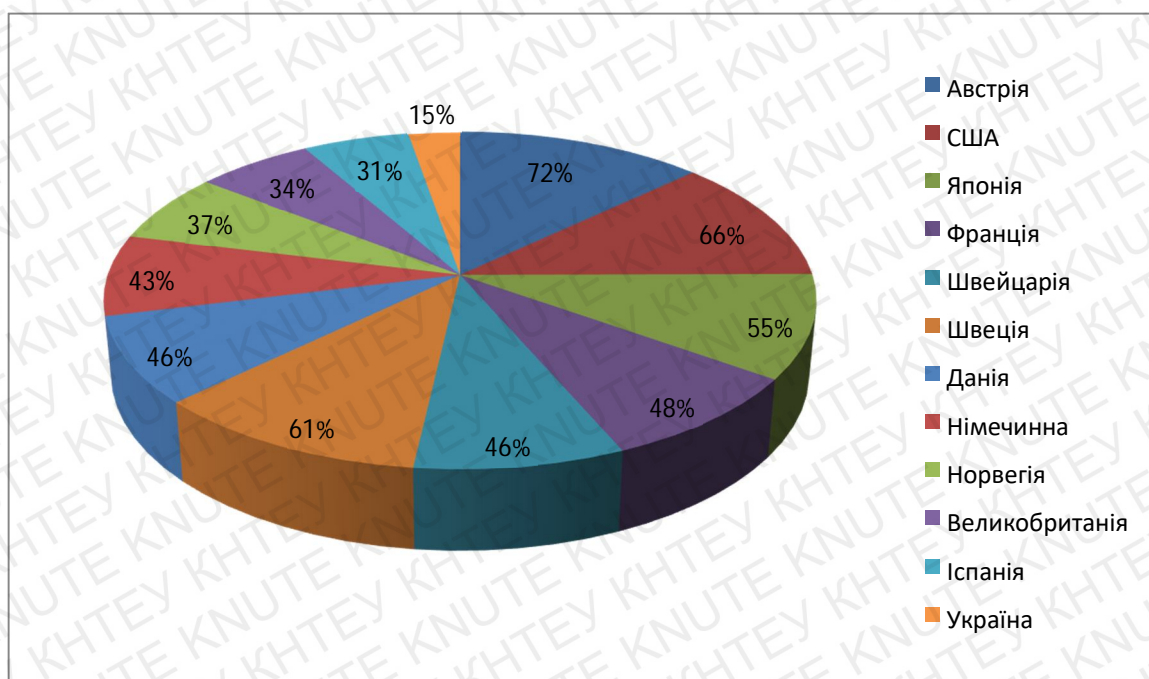

Рис. 1.3 – Питома вага надходжень від сплати місцевих податків і зборів у структурі власних доходів місцевих бюджетів країн світу, %

В зарубіжних країнах існує велика розгалужена система місцевих податків і зборів: у Бельгії - 100, в Італії - 70, у Франції - 50. Але є країни, де застосовується лише декілька або навіть один місцевий податок, як в Англії (податок на душу населення). Такі країни є винятком, оскільки значна кількість місцевих податків і зборів є запорукою стабільності надходжень до місцевих бюджетів [14, с. 58].

З метою підвищення ролі місцевих податків і зборів доцільно також надати місцевим органам влади більші повноваження щодо встановлення переліку таких податків і зборів та особливостей їх збирання у певній галузі. Завжди можуть існувати об'єкти оподаткування на місцях, які можуть доповнювати місцеві бюджети, а запровадження податків на конкретні види економічної діяльності повинно бути в компетенції самоврядування.

Природно, що всі розвинені зарубіжні країни поділяють місцеві бюджети на два самостійні функціональні типи місцевих бюджетів - місцеві поточний (адміністративний) бюджети та бюджети місцевого розвитку (інвестиційні бюджети). Кожен із бюджетів має власні доходи. Доходи місцевого поточного бюджету формуються за рахунок місцевих податків і зборів, платежів, загальних субсидій, що надаються державними органами, та інших доходів. Доходи бюджету розвитку розвиваються за рахунок банківських позик, муніципальних (комунальних) позик, інвестиційних субсидій, що надаються урядом, та інших джерел. Законодавство більшості зарубіжних країн забороняє використовувати надходження з бюджетів розвитку для поточних видатків бюджету. Україна також передбачає формування бюджету розвитку в межах місцевого бюджету, але склад його доходів та видатків підлягає перегляду з метою посилення ролі бюджетних ресурсів у розвитку інноваційних процесів на місцях [1, с. 98].

У законодавстві багатьох зарубіжних країн також є поняття «додатковий бюджет» і «доданий бюджет». Наприклад, у Франції додатковий бюджет за своєю природою характерний для основного бюджету. На думку автора, було б доцільним застосовувати такі бюджети і в Україні, оскільки їх прийняття дозволяє не вносити зміни до основного бюджету. Додатковий бюджет також забезпечує зв'язок між основними бюджетами попереднього та поточного фінансових років. Вона включає в поточному бюджетному році залишки та дефіцити бюджету попереднього фінансового року.

Таким чином, міжнародний досвід країн з розвинутою та трансформаційною економікою показує, що здатність органів місцевого самоврядування надавати високоякісні соціальні послуги, покращувати умови життя своїх громадян, покращувати інфраструктуру та залучати необхідні ресурси для задоволення своїх потреб, базується на таких постулатах: раціональний розподіл видаткових зобов'язань між різними рівнями управління, потужна та надійна база доходів зі значною часткою власних; «оптимальний» розмір територіальної громади базового рівня та раціональне

вирішення питання про об'єднання чи об'єднання громад з метою досягнення їх спільних цілей; стратегія розвитку, заснована на ініціативі знизу, фактично передбачає визначення громадою потреб та пріоритетів та мобілізує громаду на пошук ресурсів, необхідних для послідовного досягнення цілей розвитку.

Досліджуючи зарубіжні країни з розвинутою та трансформаційною економікою, стало зрозуміло, що покласти на органи місцевого самоврядування відповідальність за збільшення власних доходів - це довгий і складний процес. Що стосується України, то через фактичну централізацію дохідної бази та слабкий фінансовий та адміністративний потенціал було б нереально стверджувати, що цей процес можна швидко здійснити. Однак, якщо уряд має серйозні наміри покращити надання послуг шляхом реальної децентралізації, необхідно визнати зв'язок між послугами, що надаються на місцевому рівні, та коштами, необхідними для надання таких послуг. Потрібно вжити необхідних кроків зараз, щоб Україна могла отримати більшу автономію доходів у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1 Інституційно – функціональний аналіз системи виконання бюджету за доходами

Однією з важливих передумов побудови демократичної держави є незалежність та незалежність місцевих органів влади. Фінансова сторона економічної незалежності місцевих органів влади є вирішальною. Ступінь фінансової незалежності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенціал її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян. Держава не може успішно розвиватися та процвітати, не гарантуючи місцевій владі фінансової незалежності[5, с. 102].

Бюджет самоврядування - головний фінансовий документ певної територіальної громади, який повинен якомога більше включати всі кошти та видатки, здійснені на даному рівні самоврядування. Тільки завдяки включенню до бюджету, прийнятого безпосередньо населенням або виборним органом місцевої громади, можна забезпечити найбільшу ефективність, прозорість, надійність, контроль за формуванням та розподілом фінансових ресурсів на мікрорівні, що є одна з найважливіших складових сучасних демократій.

Система місцевого самоврядування базується на таких положеннях: місцеве самоврядування регулюється законом; наявність виборних органів є обов'язковою для місцевого самоврядування; місцеве самоврядування повинно мати власні повноваження, які воно здійснює самостійно; для реалізації своїх повноважень та завдань місцеве самоврядування має бути забезпечене достатніми фінансовими ресурсами [5, с. 105].

Проаналізуємо стан виконання дохідної частини за 2021 рік. Загалом у 2019 році були значні недоліки у плануванні дохідної частини, що призвело до фактичного невиконання дохідної частини бюджетів усіх рівнів. Зокрема, обсяг не забраних коштів до Державного бюджету України становив 11,14 млрд. грн., або 3,7% річного плану. План не був реалізований майже для всіх основних податкових джерел. Зокрема, податок на прибуток підприємств не сплачено на 3,8 млрд. грн., або на 7,3%, податок на додану вартість - на 8,4 млрд. грн., або на 5,5%, акцизний податок на товари, вироблені в Україні, - на 4,4 млрд. грн., або на 14,2%, ввізне мито - на 1,8 млрд. грн., або на 12,0%.

Дохідна частина місцевих бюджетів також не була реалізована. Таким чином, рівень виконання річного плану доходів, затвердженого місцевими радами, становив 92,6%. Основним фактором невиконання стало зменшення надходжень податку на доходи фізичних осіб: за цією статтею місцеві бюджети не отримали 5,5 млрд. грн., або 7,8% від запланованого. Однак ситуацію дещо пом'якшив дохід від єдиного податку, який на 0,10 млрд. грн. Перевищив запланований[18].

Виконання дохідної частини зведеного бюджету у 2021 році склало 443,9 млрд. грн., тобто менше, ніж аналогічний показник попереднього року, на 2,8 млрд. грн., або 0,7% (таблиця 2.1). Річний план було виконано на 94,5%.

Таблиця 2.1

Доходи зведеного, Державного і місцевих бюджетів за 2018-2021 роки

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2021 рік проти 2020 року	
					абсолютний приріст, млрд. грн.	темп приросту, %
Зведений бюджет, млрд. грн., у т. ч.:	556,6	553,9	557,8	554,9	-3,9	-1,8

- загальний фонд	470,8	486,1	471,9	487,2	6,5	2,6
------------------	-------	-------	-------	-------	-----	-----

Продовження таблиці 2.1

- спеціальний фонд	86,9	78,9	87,9	79,9	-9,3	-11,9
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд. грн., у т. ч.:	455,8	448,7	456,9	448,7	-8,2	-3,2
частка у доходах зведеного бюджету, %	88,5	87,3	88,5	87,3	X	X
- загальний фонд	399,6	310,2	399,6	310,2	2,7	-1,7
- спеціальний фонд	67,3	58,6	67,3	58,6	-9,8	-264
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн, у т. ч.:	211,9	216,3	212,9	217,3	5,5	-5,5
частка у доходах зведеного бюджету, %	33,7	34,9	33,7	34,9	X	X
- загальний фонд	92,3	95,10	92,3	95,10	4,8	-5,6
- спеціальний фонд	20,7	31,4	20,7	31,4	1,8	-4,7

Сучасна система формування місцевого бюджету характеризується низьким рівнем фінансової автономії, зменшенням частки власних надходжень та збільшенням трансфертних платежів, а також відсутністю ефективних стимулів для соціально-економічного розвитку, не сприяє ефективній державній регіональній політиці як одній основних факторів ринкової трансформації та подальшого економічного розвитку України.

Рівень виконання річного плану доходів, затвердженого місцевими радами, становив 93,5% проти 103,4% відповідно до попереднього року.

Виконання дохідної частини місцевих бюджетів характеризується наведеними нижче даними, таблиця 2.2.

Таблиця 2.2

Надходження доходів до місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2018-2021 роки [18]

Доходи	Факт, за 2018 рік	Факт, за 2019 рік	Розрахункові показники МФУ на 2021 рік	План на 2021 рік з урахуванням внесених змін	Факт, за 2021 рік	Виконання розрахункових показників МФУ, %	Виконання планів, затверджених місцевими радами, %
Усього, млн. грн., у т. ч.:	86456,9	100813,9	103141,4	112483,5	105178,1	102,5	93,6
Загальний фонд	71391,3	81207,9	90553,1	91689,5	84892,1	95,8	92,7
Спеціальний фонд	15065,5	19605,9	14588,3	20794,0	20279,0	150,3	97,6

Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті становила 23,8%. Приріст порівняно з попереднім роком становив 1,1 відсоткового пункту. Збільшення відбулося як у частині спеціальних (+ 4,1 відсоткового пункту), так і в частині загальних (+ 0,6 відсоткового пункту) фондів.

Вже п'ятий рік поспіль частка податкових надходжень зростає у структурі доходів місцевих бюджетів. Це зростання було зумовлене насамперед місцевими податками та зборами, частка яких зросла на 1,6

відсотка. предмет - до 7,0%. Основним фактором збільшення цієї частки є зростання доходів від єдиного податку[18].

Податкові надходження становлять 86,8% доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) їх обсяг - 91,2 млрд. грн., що на 6,2% більше минулого року.

Податок на доходи фізичних осіб зберігає позицію найважливішого джерела доходів для місцевих бюджетів - 61,4% загальних доходів місцевих бюджетів. Частка податку в доходах загального фонду місцевих бюджетів становить 76,1%. Дохід від цього податку досяг 64,6 млрд. грн., що на 6,9% більше, ніж у попередньому році. Річний план податкових надходжень був виконаний на 92,3%, тоді як у попередньому році - на 97,0%.

У 2021 році до місцевих бюджетів надійшло 7,3 млрд. грн. від місцевих податків та зборів, що на 34,0% більше, ніж у попередньому році їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів зросла і становила 7,0%, у структурі доходів загального фонду місцевих бюджетів - 8,6%.

Нагадаємо, у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України з 2011 року структура місцевих податків та зборів зазнала суттєвих змін. Таким чином, відбулося зменшення кількості місцевих податків і зборів з 14 до п'яти. Однак включення єдиного податку призвело до збільшення частки місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів [37, с. 81].

Відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України, з 1 січня 2011 року доходи від єдиного податку зараховуються до бюджету розвитку. За результатами 2019 року ці надходження стали основним джерелом доходу - 50,4% усіх надходжень бюджету розвитку.

Другим основним джерелом доходу були кошти, отримані із загального фонду бюджету - 4,3 млрд. грн., або 32,8 відсотка.

Доходи від інших видів доходів становили 6,4% усіх доходів бюджету розвитку місцевого бюджету, включаючи:

- дивіденди (доходи), нараховані на акції (частки, паї) компаній - 23,6 млн. грн., або 0,2%;
- субвенції з інших бюджетів на реалізацію інвестиційних проектів - 249,3 млн. грн., або 1,9%;
- отримання коштів за пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту - 571,2 млн. грн., або 4,3%.

Крім того, до бюджету розвитку входять доходи від продажу землі (728,8 млн. грн., або 5,5%) та від відчуження майна, що перебуває у комунальній власності (641,5 млн. грн., або 4,9%)[37, с. 81].

Таким чином, з усього вищесказаного випливає, що: економічні відносини є головною ознакою дохідної бази місцевого бюджету та виявляють її природу та значення у процесах відтворення; держава повинна створювати умови для економічного розвитку регіонів, але також адміністративно-територіальні утворення повинні використовувати надані їм права та повноваження для власного розвитку. Крім того, кожен рівень управління повинен мати чіткий перелік своїх повноважень та джерел фінансування. Більше того, для того, щоб адміністративно-територіальні утворення розробили довгострокову стратегію розвитку, ці джерела повинні бути реальними та стабільними. Водночас мають бути чіткі критерії оцінки діяльності регіональних лідерів та ступеня їх відповідальності у разі негативних наслідків такої діяльності; Для досягнення позитивного результату у здійсненні економічних реформ необхідно сформулювати ефективну правову базу та зменшити вплив таких негативних факторів, як бюрократія, корупція державних службовців, асиметрія регіонального розвитку.

2.2 Основні джерела формування дохідної частини місцевих бюджетів

Місцеві бюджети є основою фінансової бази органів місцевого самоврядування, оскільки вони використовуються для фінансування навчальних закладів, охорони здоров'я, культури та витрат на соціальне забезпечення. В останні роки структура доходів місцевих бюджетів в Україні залишається практично незмінною і характеризується переважанням частки міжурядових трансфертів. Залежність місцевої влади від міжурядових трансфертів з державного бюджету свідчить про нездатність органів місцевого самоврядування самостійно та повною мірою забезпечувати соціально-економічний розвиток підлеглих територій.

В контексті розширення повноважень органів місцевого самоврядування надзвичайно важливим завданням є вдосконалення процесу формування дохідної частини місцевих бюджетів та пошуку шляхів її збільшення. Вирішення цього завдання сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та якості їх завдань та функцій. У зв'язку з цим сьогодні необхідно вивчити досвід зарубіжних країн у формуванні доходів місцевих бюджетів та визначити можливості його застосування в Україні[28, с. 80].

Місцева влада відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень, а також у забезпеченні населення якісними державними послугами. Однак реалізація делегованих державою та самоврядних повноважень органами місцевого самоврядування на належному рівні можлива лише за умови належної фінансової підтримки, в якій ключову роль відіграють власні надходження органів місцевого самоврядування. На сьогодні місцева влада залишається незабезпеченою достатніми власними фінансовими ресурсами, що є перешкодою для їх ефективного функціонування.

Порівняно із власними доходами, неподаткові надходження відіграють менш значну роль у формуванні місцевих бюджетів. Сюди входять доходи від майна, що належить органам місцевого самоврядування, комунальні послуги, комерційна діяльність, продаж нерухомості, штрафи, збори. Доходи до

місцевих бюджетів більшості зарубіжних країн із цього джерела коливаються в межах 10-25%. Частка неподаткових надходжень у загальній структурі доходів місцевих бюджетів України протягом 2017-2021 років коливалась від 11,3% до 16,7%[18].

Щодо України, то частка міжбюджетних трансфертів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів становила від 52,4% до 59,1% і на кінець 2019 року становила 54,3% (рис. 2.1).

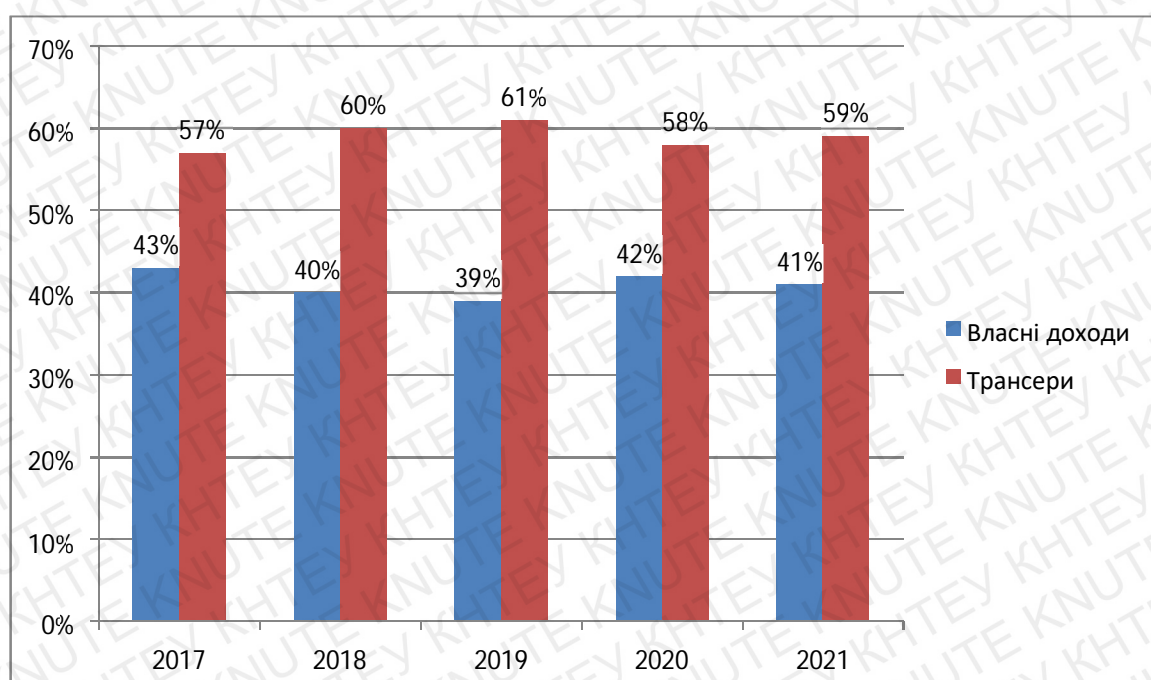

Рис. 2.1 – Динаміка структури доходів місцевих бюджетів України в 2017 - 2021 роках, %

Протягом 2017-2021 років в Україні спостерігалось незначне збільшення загальних власних доходів лише на 1%. Протягом 2017-2021 років частка податку на доходи фізичних осіб у структурі власних доходів місцевих бюджетів зменшилась на 12,4% (рис. 2.2). Однак, незважаючи на це зменшення, цей вид доходів залишається основним джерелом наповнення місцевих бюджетів в Україні.

Протягом раніше значну частку в загальній структурі власних доходів місцевих бюджетів України займали плата за землю: у середньому 12,2%. Однак, зі змінами, що відбулись у податковому законодавстві, цей податок був

включений до податку на майно. Саме тому в період з 2020 по 2021 роки друге місце у структурі власних доходів місцевих бюджетів України посідає податок на майно. Його частка в загальній структурі власних доходів місцевих бюджетів складає в середньому 13,5% (див. Рис. 2.2).

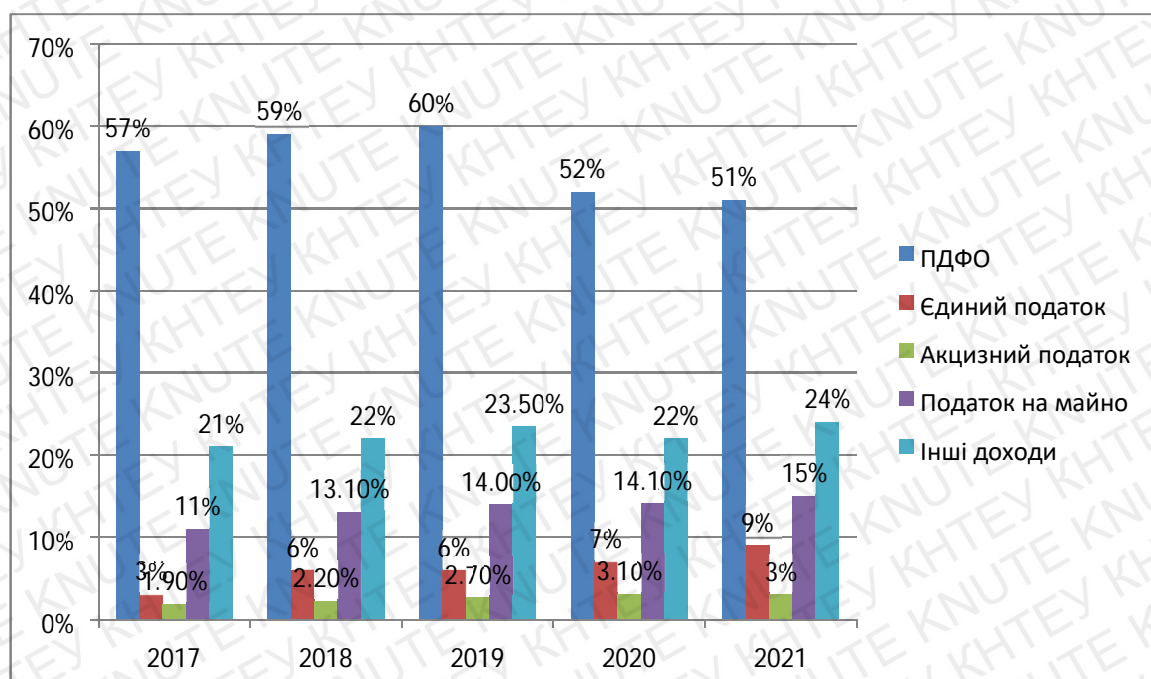

Рис. 2.2 – Динаміка структури власних доходів місцевих бюджетів України в 2017-2021 роках, %

В останні роки Україна стикається з проблемою високого рівня концентрації бюджетних ресурсів на державному рівні: 20% бюджетних ресурсів зосереджено в місцевих бюджетах, а понад 70% - у державному. Частка доходів місцевих бюджетів без урахування трансфертів у доходах зведеного бюджету України у період з 2017 по 2018 рр. становила від 22,2% до 23,8% (див. діаграму 2.3). У 2019 році відбулося різке зниження цієї частки на 3,7% порівняно з попереднім роком через поступове запровадження процесів фіскальної децентралізації в країні. Однак спостерігалась подальша тенденція до збільшення частки доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України, яка на кінець 2021 року становила 22,6%.

Частка ВВП, яка розподіляється через місцеві бюджети, показує частку від загальної суми набору товарів та послуг, створених у країні протягом року, накопичених та перерозподілених через місцеві бюджети. Державний бюджет відіграє набагато більшу роль у перерозподілі ВВП, ніж місцеві бюджети. У 2017 році частка ВВП, розподіленого через місцеві бюджети, становила 6,9%, а в 2021 році - 7,7%. Слід зазначити, що частка доходів місцевих бюджетів у ВВП у 3-4 рази нижча за частку доходів державного бюджету у ВВП. Це свідчить про значну централізацію бюджетних коштів та їх перерозподіл через державний бюджет.

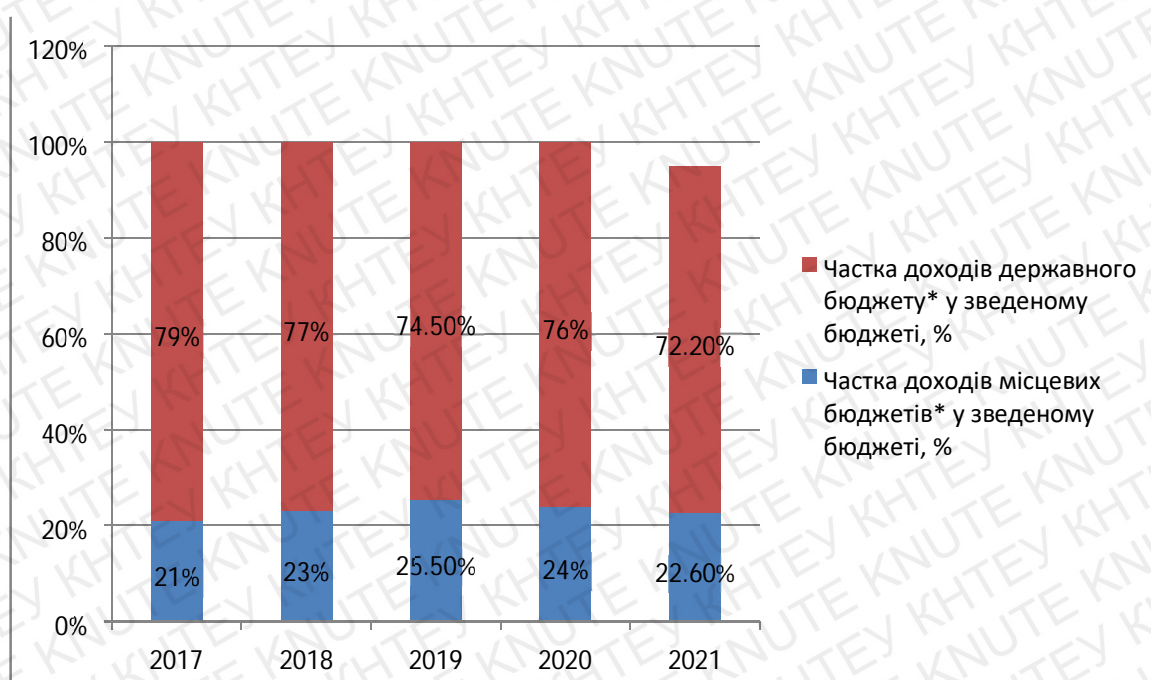

Рис. 2.3 – Частка доходів державного та місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України в 2017-2021 роках, %

В результаті проведеного дослідження виявляються актуальні проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів України[44, с. 188]:

- переважання частки міжбюджетних трансфертів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів, що підтверджує недостатній рівень власних доходів органів місцевого самоврядування та високий рівень їх залежності від державного бюджету;

- низька частка доходів від місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів. Це означає, що місцеві податки та збори не відіграють суттєвої ролі у доходах місцевих бюджетів України;
- незначна роль інших груп доходів у процесі формування доходів місцевих бюджетів;
- спрямування значної частини податкових надходжень місцевих бюджетів (податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизний збір) до державного бюджету, що є причиною низької частки податкових надходжень у структурі місцевого бюджету;
- низька частка ВВП, що розподіляється через місцеві бюджети. Це свідчить про значну централізацію бюджетних коштів та їх перерозподіл через державний бюджет;
- відсутність зацікавленості місцевих органів влади в максимальній мобілізації доходів від сплати як місцевих, так і національних податків і зборів.

Незважаючи на суттєві зміни у формуванні та розвитку місцевого самоврядування за всі роки незалежності України, більшість територіальних громад в сучасних умовах не мають можливості самостійно та в достатній мірі отримувати доходи зі своїх бюджетів. Рівень фінансової незалежності місцевих органів влади низький, причиною цього є значне переважання делегованих повноважень над власними, залежність доходів місцевих бюджетів від міждержавних трансфертів з державного бюджету, незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів, нерівномірність розподіл бюджетних ресурсів між регіонами України.

Реальні фінансові можливості органів місцевого самоврядування значно обмежені, що, у свою чергу, є гальмом для демократичних змін у державі. З метою збільшення дохідної частини місцевих бюджетів України доцільно забезпечити такі заходи[53, с. 50]:

– оскільки податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом бюджетних надходжень, що генерує бюджет, необхідно перерахувати цей податок до місцевих податків та зборів. Це призведе до збільшення власних доходів органів місцевого самоврядування та зниження рівня їх залежності від державного бюджету;

– зменшити частку відрахувань від деяких податкових надходжень місцевих бюджетів (податок на прибуток підприємств, акцизний податок) до державного бюджету. Це призведе до збільшення частки податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів;

– враховуючи особливості та закономірності соціально-економічного розвитку територій, місцевим органам влади необхідно використовувати вищі ставки місцевих податків та зборів, що дозволить мобілізувати максимальну суму доходів від їх сплати до місцевих бюджетів[53, с. 50].

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку територій. На наш погляд, для того, щоб місцева влада виконувала свої завдання, необхідно внести низку вдосконалень у систему державного фінансового контролю місцевих бюджетів, які відповідали б сучасним вимогам та сприяли стабільному економічному зростанню України та її регіонів . Необхідно чітко визначити роль і місце місцевого самоврядування та держави в цій галузі, а саме, розмежувати компетенції між усіма рівнями управління одночасно, визначивши функціональні повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, включаючи обласні та районні ради, які не дозволить дублювання. . Для того, щоб управління фінансовими ресурсами в умовах фіскальної децентралізації було ефективним, необхідно розробити оптимальний механізм роботи між податковою та бюджетною автономією, наданою місцевим органам влади.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1 Пріоритетні напрямки розвитку місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування

Місцеві бюджети є основою соціально-економічного розвитку територій та підвищують матеріальний добробут населення. У сучасних умовах реформування бюджетної системи формується відповідне розуміння сутності місцевих бюджетів, яке спрямоване на перенесення акценту з їх формування на принцип утримання бюджетних установ на ефективність їх функціонування, ближче до безпосереднього споживача.

Посилення фінансової безпеки місцевих бюджетів за допомогою використання сучасних фінансових механізмів розглядається як ефективний інструмент впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць. В даний час механізм фінансової підтримки органів місцевого самоврядування значною мірою визначається завданнями державного регулювання та є ключовим елементом соціально-економічних передумов та пріоритетів реформування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин[49, с. 112].

Розширення функцій та повноважень органів місцевого самоврядування, яке відбулося в останні роки, супроводжувалось недостатнім збільшенням обсягу доступних для них фінансових ресурсів. Власний дохід залишається незначним. Важливим завданням є вдосконалення системи планування місцевих бюджетів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку територій. У зв'язку з цим актуальними є теоретичні та практичні питання розвитку системи місцевого бюджетування.

Реалізація завдань економічного та соціального блоків бюджетної політики неможлива без подальшого вдосконалення вітчизняної бюджетної системи з метою досягнення оптимального розподілу доходів та видатків між окремими рівнями бюджетів, децентралізації бюджетних ресурсів, зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, вдосконалення бюджетного регулювання.

Економічна сутність місцевих бюджетів як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток територій полягає у використанні комплексу інституційних принципів формування місцевих бюджетів з урахуванням ступеня збалансованості фінансово-економічних відносин. В даний час позитивні результати реформи місцевого бюджету не дають підстав для висновку про те, що відбулися суттєві зміни у фінансово-бюджетній сфері, в яких залишається низка невирішених питань. Фіскальна політика у сфері міждержавних відносин не впливає ефективно на соціальний розвиток та економічне зростання територій як передумова підвищення рівня життя та добробуту. Існує недостатній рівень фінансової підтримки місцевих бюджетів, високий рівень їх субсидій, широкий перелік соціальних зобов'язань, задекларованих державою; нерівномірність темпів соціально-економічного розвитку територій. Загалом система формування місцевого бюджету ще недостатньо відповідає вимогам стратегічних цілей соціально-економічного розвитку територій та країни в цілому[51, с. 23].

Трансформація місцевих бюджетів в ефективний інструмент соціально-економічного розвитку територій передбачає використання структурнофункціональної моделі міждержавного регулювання, яка базується

на інтеграції фінансових механізмів у галузі доходів і витрат місцевих бюджетів, міжбюджетних відносин, муніципальний кредит з урахуванням динаміки соціально-економічного розвитку територіальних одиниць.

Поліпшення якості системи формування місцевого бюджету можливе за умови вдосконалення механізму розподілу функцій та повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування на основі збалансування національних та територіальних інтересів. Подальший розвиток місцевих бюджетів повинен здійснюватися на основі вдосконалення бюджету розвитку та його інституціоналізації на національному рівні шляхом внесення певних концептуальних змін до організації бюджетного процесу. Основні зусилля бюджетної політики щодо реформування місцевих бюджетів в Україні мають бути спрямовані на вдосконалення системи формування місцевого бюджету, управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, досягнення реального балансу бюджетної системи.

Світовий досвід доводить, що на історично сформовані системи формування місцевого бюджету в даний час впливають глобальні інтеграційні процеси. Водночас відбувається певна уніфікація національних принципів їх формування та вдосконалення у напрямку посилення ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій та покращення добробуту громадян[47, с. 100].

У більшості зарубіжних країн спостерігається тенденція до збільшення частки доходів та видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті, збільшення ролі власних доходів та зменшення частки трансфертів. Основними податками, що формують доходи місцевих бюджетів розвинених європейських країн, є податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податки на збільшення ринкової вартості капіталу, податок на майно. Найбільшу частку у видатках місцевих бюджетів зарубіжних країн складають видатки на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство. Фінансова підтримка розвитку територій у країнах з перехідною економікою спрямована на

підвищення їх конкурентоспроможності та раціональну просторову організацію економічного потенціалу. Механізм формування та виконання місцевих бюджетів базується на показниках ефективності та результативності, а також на щорічній оцінці ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, що дозволяє визначити ступінь досягнення стратегічних цілей та завдань.

З метою зменшення негативного впливу зовнішніх факторів на соціально-економічний розвиток країни та її регіонів в цілому проводиться антициклічна фіскальна політика, яка передбачає збільшення або зменшення гарантованих трансфертів на основі У разі економічного розвитку нижче прогнозованого та невиконання плану доходів місцевих бюджетів, пропонується збільшити гарантований трансферт, що дозволяє компенсувати втрати доходу, повністю витратити на фінансування та додатково стимулювати внутрішній попит для забезпечення економічного зростання в межах прогнозованих параметри. У період більш високого економічного зростання порівняно із прогнозованими параметрами та перевищення плану надходжень до місцевих бюджетів пропонується зменшити гарантований трансферт, що дозволяє оптимізувати механізм використання Національного фонду (Фонду регіональної підтримки) та зменшити загрозу «перегрів»[18].

Реформування цієї сфери повинно проводитися з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів, державного та адміністративно-територіального устрою, рівня розвитку фінансовоекономічних відносин. Певною тенденцією останніх десятиліть є вдосконалення механізму міжбюджетного регулювання, подальше посилення фінансової підтримки та посилення незалежності органів місцевого самоврядування, що сприяє підвищенню ефективності місцевих бюджетів.

Посилення бюджетної децентралізації допоможе стабілізувати соціально-економічну ситуацію та подальше економічне зростання, посилити рівень координації відносин між органами державної влади та місцевого самоврядування, покращити добробут громадян. Важливо створити належні

умови для зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, що вимагає підвищення ефективності механізму бюджетного планування та прогнозування, розробки середньострокових прогнозів розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Фінансова підтримка територіальних громад може бути збільшена за умови збільшення відповідності завдань органів місцевого самоврядування та ресурсів, необхідних для їх реалізації, шляхом збільшення частки доходів власного бюджету в загальних доходах місцевих бюджетів. Водночас удосконалення системи фінансової підтримки місцевого самоврядування повинно бути всебічним та передбачати здійснення заходів у галузі поділу влади в системі місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіальній устрій. самоврядування, здатне забезпечити доступність та належну якість державних послуг, що надаються такими органами, а також необхідну ресурсну базу[44, с. 72].

Система фінансового забезпечення місцевого самоврядування вимагає постійного розвитку, адаптації до внутрішніх та зовнішніх фінансовоекономічних факторів, коливань економічних процесів, що надає можливість досягнення певних цілей соціально-економічного розвитку адміністративнотериторіальних одиниць та країни в цілому. Важливість трансформації місцевих фінансів визначається впровадженням принципу рівності та справедливості місцевих бюджетів, розмежуванням бюджетних повноважень між органами влади на різних рівнях шляхом раціонального та обґрунтованого розподілу бюджетних надходжень та забезпечення фінансових ресурсів бюджетних видатків відповідно до певні повноваження.

Враховуючи необхідність посилення фінансової безпеки місцевого самоврядування, інститут місцевих фінансів повинен адаптуватися до інституційних змін фінансово-економічного середовища, циклічності економіки, динаміки та тенденцій соціального розвитку. Прогнозування та планування дохідної частини місцевих бюджетів відіграють важливу роль у бюджетному процесі. Якість цього процесу визначає обсяг фінансових

ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання функцій та завдань, покладених на органи місцевого самоврядування. Посилення дохідної частини місцевих бюджетів вимагає аналізу результатів та перспектив соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Збалансоване та ефективне прогнозування та планування доходів місцевих бюджетів має вирішальний вплив на обсяги видатків бюджету.

Важливою сферою регулюючої ролі доходів місцевих бюджетів є вплив на економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць. Формування доходів місцевих бюджетів повинно здійснюватися з урахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію бюджетної системи[41].

Сучасний механізм регулювання видатків бюджету та інститутів вітчизняної економіки не дозволяє забезпечити достатній рівень ефективного та раціонального використання бюджетних ресурсів, спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Нераціональне використання бюджетних ресурсів через недостатній рівень ефективності організації системи державних закупівель, інвестування державних та регіональних цільових програм, зростання рівня тіньової економіки не дозволяють забезпечити ефективне бюджетне регулювання економічного зростання. Зміни в структурі системи регулювання видатків бюджету в умовах трансформації вітчизняної економіки актуалізують необхідність модернізації інституційних напрямків цього регулювання[41].

Оптимальна структура доходів і витрат місцевих бюджетів, встановлення чіткого співвідношення між плановими та фактичними доходами місцевих бюджетів підвищить ефективність фіскальної політики на місцевому рівні, формування збалансованого бюджету, підвищить рівень управління місцевими фінансовими управліннями.

Важливою умовою підвищення ефективності міжурядового регулювання є розподіл видаткових зобов'язань на основі науково обґрунтованої оцінки їх

ефективності та наявності ресурсів для їх гарантованого виконання в рамках прийнятих бюджетних обмежень, забезпечення бюджетного балансу, перехід на середньостроковий бюджет планування всіх рівнів бюджету. Завдяки комплексному підходу до визначення пріоритетів фіскальної політики можна ефективно перерозподілити джерела доходів та повноваження на видатки.

Для проведення ефективної бюджетної політики у сфері міжурядових відносин необхідний підхід, який би інтегрував тенденції та особливості соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Водночас бюджетна система є адаптивним механізмом, спрямованим на забезпечення адекватності регуляторних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам в економічному середовищі. Враховуючи трансформаційні процеси розвитку вітчизняної економіки, важливо визначити напрямки розвитку механізму регулювання міжбюджетних відносин в Україні.

Відносини між державним та місцевими бюджетами повинні базуватися на обґрунтованій концепції розвитку бюджетних відносин як частини бюджетної політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості державних послуг та добробуту громадян. Здійснення ефективних перетворень із використанням обґрунтованих методів та інструментів фінансової підтримки місцевого самоврядування зміцнить фінансову основу місцевих бюджетів. Систему міжурядового регулювання доцільно вдосконалювати за допомогою якісних та кількісних показників. Для підвищення ефективності міжурядового регулювання важливо впорядкувати, систематично переглядати стандарти фінансової безпеки[21, с. 77].

Важливо підвищити ефективність фіскальних інструментів з метою узгодження дохідних та видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, вдосконалення підходів до моделювання макроекономічних процесів, у тому числі з точки зору податкових надходжень, що збільшить обґрунтованість рішень щодо змін у бюджетній системі.

Доцільним є подальше зміцнення системи та послідовність у здійсненні бюджетної політики щодо децентралізації, визначення оптимальної структури

дохідної частини місцевих бюджетів на різних рівнях. Децентралізація певним чином сприяє макроекономічній стабілізації та уповільненню видатків бюджету, крім того, одним із важливих аспектів цього є створення умов для економічної конкуренції між адміністративно-територіальними одиницями.

Посилення фінансового потенціалу територій базується на принципах ефективності податкового механізму, розвитку місцевої системи фінансового управління, що підвищить ефективність стратегічних цілей соціально-економічного розвитку територій. Розробка бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, фіскального балансу, реформування місцевих бюджетів позитивно вплине на ефективність бюджетної системи. Для реалізації принципів ефективного функціонування бюджетної системи на рівні місцевого самоврядування необхідно забезпечити належний рівень фінансування відповідних державних потреб, виходячи з основних завдань органів місцевого самоврядування на основі ефективного бюджету планування та ефективного використання бюджетних коштів.

Створюючи належні фінансові умови для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних та делегованих повноважень, формування збалансованої системи їх фінансової підтримки вимагає відповідних підходів до визначення пріоритетів фіскальної політики щодо взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами, які включають децентралізацію управління бюджетом та підвищення незалежності місцевої влади. самоврядування, запровадження відповідних стандартів фінансової підтримки місцевого самоврядування, досягнення оптимального рівня розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою збільшення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, посилення податкової спроможності адміністративно-територіальних одиниць, вдосконалення системи планування місцевих бюджетів та прогнозування перспективи[52, с. 105].

Отже, місцеві бюджети є важливою складовою системи державних фінансів, їх збалансованість, оптимальність є однією з умов економічного

розвитку адміністративно-територіальних одиниць; рівень фінансової підтримки місцевих бюджетів має значний вплив на структурні зміни в економічній та соціальній сферах. Баланс бюджетної системи та ефективність бюджетного регулювання залежать від якості та своєчасності прийняття рішень щодо видаткової частини місцевих бюджетів, децентралізації управління бюджетними коштами. Підвищення рівня життя населення вимагає підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Впровадження інституційного підходу до вивчення системи фінансової підтримки місцевого самоврядування є важливим і включає визначення характеристик його складових, інституційного середовища, що забезпечує їх функціонування та взаємовідносини.

Важливим завданням є створення інституційних умов для формування місцевих бюджетів, визначення концептуальних рамок, стратегічних і тактичних цілей та завдань їх реформування відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку країни. Розвиток інституту місцевого самоврядування повинен відігравати провідну роль у ініціюванні змін у системі місцевих фінансів, тобто мати функцію системи, що є складовою вдосконалення цієї системи та бюджетного процесу.

3.2 Шляхи вдосконалення доходів та видатків місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень

У сучасних умовах, коли відбуваються кардинальні зміни у функціонуванні місцевих бюджетів, гостро стоїть питання формування нової концепції державної регіональної фінансової політики, яка б сприяла забезпеченню фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та їх здатності виконувати функції. Крім того, необхідно запровадити нові підходи у взаємовідносинах між державним та місцевими бюджетами, які враховували б зміни територіальних аспектів та фінансового законодавства, що регулює

формування дохідної частини місцевих бюджетів (Податковий кодекс України) та функціонування бюджетної системи.). Це допоможе забезпечити фінансову стабільність регіонів, їх розвиток та покращити міжбюджетні відносини.

Сьогодні свідчить, що місцеві бюджети є головним інструментом реалізації регіональної соціально-економічної політики, основною метою якої є, по-перше, децентралізація влади та делегування додаткових функцій з економічного та соціального розвитку регіонів; по-друге - усунення диспропорцій у фінансовій підтримці регіонів; по-третє - забезпечення стабільного та збалансованого соціально-економічного розвитку територій та покращення їх міжбюджетних відносин[50, с. 69].

Саме місцеві бюджети сприяють досягненню пропорційності у вирішенні повсякденних питань сталого регіонального розвитку. Вони є одним із інструментів розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між регіонами та впливають на фінансову безпеку та вирівнювання. Для вирішення цих процесів в Україні запроваджено децентралізацію бюджету. Але для його функціонування необхідно внести зміни до Конституції України, Бюджетного та Податкового кодексів та інших законів.

Повне здійснення бюджетної децентралізації, на наш погляд, чітко визначить перелік власних та делегованих повноважень, завдяки чому органи державної влади будуть чітко виконувати свої функції та мати власну фінансову підтримку, а не передавати частину своїх функцій місцевим органам влади. А регіональні уряди матимуть ширший спектр повноважень та власну фінансову підтримку, яка буде незалежною від центральної влади, і це вплине на вдосконалення державних послуг. Тому надзвичайно важливим є питання вдосконалення процесу формування дохідної частини місцевих бюджетів та пошуку шляхів їх збільшення.

Сучасна система отримання доходів місцевих бюджетів в Україні має такі особливості, рис. 3.1.

На сучасному етапі накопичення коштів у доходах місцевого бюджету здійснюється на умовах покриття витрат. Ось чому дуже важливо, щоб децентралізація бюджету забезпечувала не лише нові джерела надходжень до місцевих бюджетів, а й нові інструменти впливу на місцеві громади на економічне зростання адміністративно-регіональної одиниці та на збільшення дохідної бази. Це сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень місцевих органів влади, зацікавленості у збільшенні власних фінансових надходжень, врахуванню інтересів громадян, які проживають у певних районах, та об'єднань у місцевих громадах[50, с. 70].

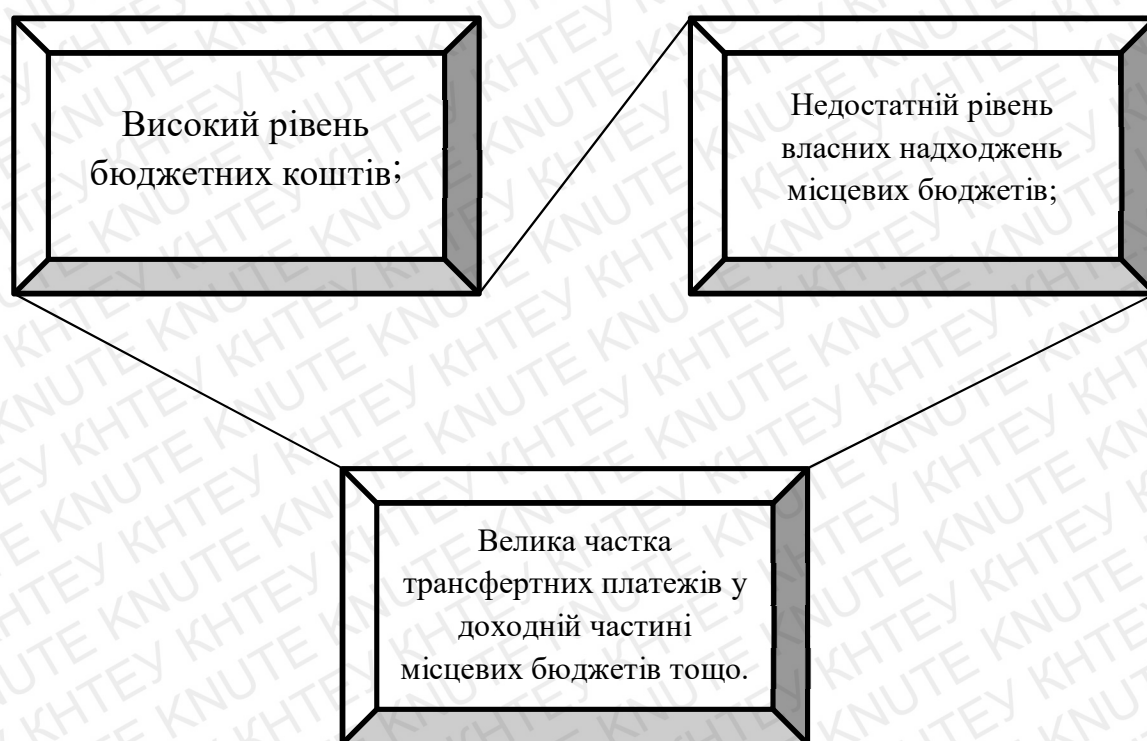

Рис. 3.1 – Особливості система отримання доходів місцевих бюджетів в Україні

В Україні необхідність зменшення податкового навантаження завжди пояснюється необхідністю активізації підприємницької діяльності та детінізації економіки. Стверджується, що це неминуче призведе до збільшення доходів бюджету. Однак не спостерігається помітної активізації та детінізації економіки, а також реального збільшення податкових надходжень. Сьогодні ми

маємо постійні проблеми зі збалансуванням бюджету, зростанням боргового тягаря та повним провалом регіональної політики. Тому необхідно відмовитись від декларативних підходів до податкової політики та почати враховувати фінансові реалії, а саме: податки повинні збиратися в обсязі, необхідному для повного забезпечення виконання державних функцій; кожен повинен платити податки відповідно до своїх доходів, включаючи бізнес.

Звичайно, у нашій країні є ще багато проблем у сфері оподаткування, але вони в основному пов'язані не з податковим тягарем, а з податковим тиском. Порушуються основні принципи оподаткування - загальність, простота, зручність та чіткість.

Але поряд із цим, на наш погляд, існує низка проблемних питань, що виникають у процесі функціонування місцевих бюджетів: недосконала законодавча база для формування місцевих бюджетів. Вона потребує кардинальних змін як Податкового, так і Бюджетного кодексів України. Правова основа функціонування місцевих бюджетів повинна бути спрямована на стимулювання зацікавленості місцевих органів влади у збільшенні місцевих доходів. Міжурядові відносини потребують змін та реформування. Суть реформи повинна бути поштовхом для місцевих громад до більш ефективного, розумного наповнення доходів своїх бюджетів; здійснювати фінансове самозабезпечення та ретельно планувати витрати з урахуванням економії коштів.

Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливою складовою фінансової політики, яка суттєво впливає на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому. Тому від якості та своєчасності прийняття рішень щодо формування бюджетних видатків залежить збалансованість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів[16, с. 49]

Сучасні умови економічної кризи, брак коштів створюють основу для запровадження бюджетної децентралізації в країні. Його основними напрямками є[39, с. 78]:

- чіткий вплив місцевої влади на ставки як податкових, так і неподаткових надходжень, що генеруються у відповідній адміністративнотериторіальній одиниці (у цьому випадку підприємства матимуть більше стимулів сплачувати податки, на основі яких вони будуть отримувати якісні послуги майбутнє) ;
- консолідація бюджетних послуг на державному рівні, максимально наближеному до кінцевого споживача, і який зможе постійно контролювати стан таких послуг;
- надання місцевим органам влади права виходу на національний фінансовий ринок з метою залучення додаткових фінансових ресурсів (однак існує потреба у жорсткому та постійному контролі витрат);
- мінімальні витрати на адміністрування місцевих податків і зборів, основними платниками яких повинні бути всі користувачі суспільних благ у певній місцевості;
- скасування обов'язку з вилучення коштів з місцевих бюджетів у разі перевиконання дохідної частини. Таке перевиконання має використовуватися для фінансування короткострокових програм розвитку або нагальних потреб території;
- самостійне прийняття місцевих бюджетів з державного бюджету без урахування обсягів трансфертів, які слід визначати, виходячи із балансу доходів та видатків місцевих бюджетів для їх збалансування. Тобто, спочатку потрібно затвердити місцевий бюджет із власними доходами та видатками, а потім компенсація різниці повинна бути закладена в державному бюджеті;
- посилення ролі територіальної громади у процесі видатків бюджету (не тільки здійснення видатків повинно забезпечуватися поточними потребами громади, але й контроль за виконанням таких видатків, включаючи контроль якості послуг, на які витрачаються спрямовані) [10, с. 45].

Кінцевим результатом децентралізації місцевих бюджетів, на наш погляд, має стати створення моделі місцевих бюджетів, яка відповідатиме принципу федералізму і базуватиметься на конституційній основі; забезпечить економічний розвиток регіону та їх суб'єктів господарювання, за участю яких податки та збори сплачуються безпосередньо, з одного боку. З іншого боку, ті, хто безпосередньо розпоряджається місцевими бюджетами та приймає самостійні рішення щодо розподілу та використання суспільних благ, є органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які представляють та захищають інтереси суб'єктів господарювання як резидентів окремої адміністративно-територіальної одиниці.

Отже, для забезпечення успіху місцевих бюджетів з точки зору децентралізації бюджету необхідно:

- реформувати міжбюджетні відносини на законодавчому рівні, що чітко визначить повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування;
- на основі розподілу повноважень щодо надання суспільних благ та послуг здійснювати розподіл комунальної власності та вдосконалювати управління ними;
- реформувати місцеві бюджети, які мають базуватися на соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, враховуючи покращення міжбюджетних відносин. Особливе значення має децентралізація управління бюджетом, яка спрямована на економічне зростання регіонів, соціальне забезпечення та зацікавленість у пошуку додаткових джерел фінансового забезпечення;
- запровадити максимальний рівень прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування.

Таким чином, розподіл повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, розподіл джерел фінансових ресурсів між

бюджетами посилює відповідальність місцевих органів влади за формування та використання місцевих фондів для покращення добробуту населення.

ВИСНОВКИ

1. Місцеві бюджети є частиною бюджетної системи України та держави загалом, впливаючи на соціально - економічний розвиток регіонів і, як наслідок, на економічне становище держави. Місцеві бюджети значною мірою впливають на вирішення національних економічних та соціальних проблем: розвиток регіональної інфраструктури, фінансування агропромислового комплексу, промисловості та енергетики, будівництва. Водночас основними сферами використання регіональних бюджетних ресурсів України є фінансування соціального захисту та соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти. З огляду на це слід зазначити, що на сучасному етапі ринкової трансформації місцеві бюджети повинні бути ефективним засобом впливу на регіональну економіку.

2. Особливості формування фінансової політики, розподілу влади та визначення основних пріоритетів економічної системи в країні є важливими елементами досягнення стратегічних і тактичних цілей суспільства. Сучасні процеси глобалізації та інтенсифікації фінансових відносин свідчать про доцільність ретельного аналізу та характеристик теоретичних та методологічних основ їх регулювання в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Визначення основних інструментів впливу на бюджетну, податкову та грошово-кредитну політику в цих країнах на відповідних етапах економічного розвитку дозволить розробити ефективні

механізми боротьби з циклічними та циклічними коливаннями попиту та пропозиції, створити стимули для зростання та добробуту валового внутрішнього продукту. Україна рухається до європейського простору і потребує більшої уваги до проблем територіального розвитку та методів та джерел його фінансування шляхом економічних реформ та трансформацій. Бюджети територіальних громад у бюджетній системі України найчисленніші, тому проблема їх формування та наповнення залишається однією з найбільш гострих та актуальних. Для цього корисним буде досвід інших держав щодо регулювання певних відносин. Будь-яка демократична держава намагається забезпечити належний рівень функціонування місцевого самоврядування. Важливим у цьому аспекті є питання про стан фінансово-економічних основ місцевого самоврядування, що зачіпає, перш за все, інтереси населення країни.

3. Економічні відносини є головною ознакою дохідної бази місцевого бюджету та виявляють її природу та значення у процесах відтворення; держава повинна створювати умови для економічного розвитку регіонів, але також адміністративно-територіальні утворення повинні використовувати надані їм права та повноваження для власного розвитку. Крім того, кожен рівень управління повинен мати чіткий перелік своїх повноважень та джерел фінансування. Більше того, для того, щоб адміністративно-територіальні утворення розробили довгострокову стратегію розвитку, ці джерела повинні бути реальними та стабільними. Водночас мають бути чіткі критерії оцінки діяльності регіональних лідерів та ступеня їх відповідальності у разі негативних наслідків такої діяльності; Для досягнення позитивного результату у здійсненні економічних реформ необхідно сформувати ефективну правову базу та зменшити вплив таких негативних факторів, як бюрократія, корупція державних службовців, асиметрія регіонального розвитку.

4. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку територій. На наш погляд, для того, щоб місцева влада виконувала свої завдання, необхідно внести низку вдосконалень у систему державного фінансового контролю місцевих бюджетів, які відповідали б

сучасним вимогам та сприяли стабільному економічному зростанню України та її регіонів . Необхідно чітко визначити роль і місце місцевого самоврядування та держави в цій галузі, а саме, розмежувати компетенції між усіма рівнями управління одночасно, визначивши функціональні повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, включаючи обласні та районні ради, які не дозволить дублювання. . Для того, щоб управління фінансовими ресурсами в умовах фіскальної децентралізації було ефективним, необхідно розробити оптимальний механізм роботи між податковою та бюджетною автономією, наданою місцевим органам влади.

5. Важливим завданням є створення інституційних умов для формування місцевих бюджетів, визначення концептуальних рамок, стратегічних і тактичних цілей та завдань їх реформування відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку країни. Розвиток інституту місцевого самоврядування повинен відігравати провідну роль у ініціюванні змін у системі місцевих фінансів, тобто мати функцію системи, що є складовою вдосконалення цієї системи та бюджетного процесу.

6. Розподіл повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, розподіл джерел фінансових ресурсів між бюджетами посилить відповідальність місцевих органів влади за формування та використання місцевих фондів для покращення добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башинська О. М. Формування та обслуговування державного зовнішнього боргу // Фінанси України. 2016. № 12. С. 67-77.
2. Бюджетний кодекс України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572)
3. Бедринець М.Д. Бюджетна децентралізація як необхідна умова регіонального розвитку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2018. № 9. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_9_18.
4. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С., Дубина М.В. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. Світ фінансів. 2019. Вип.2. С. 60—72.
5. Бюджетний менеджмент: тренінг-курс : навч. посіб. / Л. Д. Сафонова, А. Є. Буряченко, Є. О. Малік та ін. ; за заг. ред. Є. О. Малік ; передм. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2018. – 400 с.
6. Боголиб Т.М. Местные бюджеты в системе бюджетного регулирования / Т.М. Боголиб // Региональная экономика: теория и практика. – 2018. – №6 – С. 42-56.
7. Вагнер А. Теория финансов / А. Вагнер. – Л. : Петроком, 2017. – 231 с.
8. Василик О. Д. Фінансова наука /Фінанси України. 2016. № 1. С. 3-10.
9. Галамай Р. Я., Прокіпчук Л. І. Формування податкової системи в умовах децентралізації: досвід країн-членів Європейського Союзу.

Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2017. № 6. С. 132–134.

10. Громадський моніторинг бюджетів міст обласного значення Львівської обл. : інформ.-аналіт. вид-ня / за заг. ред. д.е.н., проф. І. З. Сторонянської – Львів : 2014. – 123 с.

11. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget - Місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: openbudget.gov.ua

12. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: монографія / [Луніна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. та ін.] ; за ред. І.О. Луніної; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. — К., 2015. — 320 с.

13. Дуб А. Р., Гринчишин І. М., Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад як джерело фінансування їх розвитку, 2019. С. 228-231

14. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн / В.В. Зайчикова. – К. : НДФІ, 2017. – 299 с.

15. Здирко Н. Г. Проблемні аспекти аудиту ефективності виконання бюджетних програм / Н. Г. Здирко // Інвестиції: практика та досвід - № 12. - 2015 – С. 13-19.

16. Канєва Т. В. Бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 45–51.

17. Катан Л.І., Качула С.В., Демчук Н.І., Павлова Д.К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. Агросвіт. 2020. № 3. С. 3—12.

18. Коновалов Л. С. Організаційно-правове забезпечення аудиту ефективності бюджетних програм в Україні / Л. С. Коновалов [Електронний ресурс] // Державне будівництво. – № 2. – 2019. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua>

19. Конституція України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

20. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс ; пер. с англ. – М. : Гелиос, 2012. – 352 с.
21. Кириленко О.П. Місцеві фінанси /за заг. ред. О.П. Кириленко. – К. : Знання, 2016. – 677 с.
22. Клочан В.В., Мірошник В.О., Надточий К.П. Особливості об'єднання територіальних грош мад в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 1. С. 142—147.
23. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2019. – 487 с.
24. Крупка М. І., Кульчицький М. І., Коваленко В. М. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. Світ фінансів. 2018. Вип. 3. С. 7-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2018_3_3
25. Кужелєв М.О., Плахотнюк В.В. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 36 (1). С. 302—312.
26. Кужелєв М. О. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні : монографія. Київ : «Центр учбової літератури», 2019. 224 с.
27. Лисяк Л.В., Качула С.В., Біневич Ю.О. Зміни доходів та видатків місцевих бюджетів в процесі фінансової децентралізації: досвід ЄС в українських реаліях. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 22—29.
28. Лисяк Л.В. Оцінка майнового потенціалу регіону – інструмент формування доходів місцевих бюджетів України: теорія та практика : монографія / Л.В. Лисяк, Б.С. Ватченко, О.Б. Ватченко. – Дніпропетровськ : УМСФ, 2015. – 164 с.
29. Литвин Н. М. Аналіз дотаційності місцевих бюджетів України. Науковий вісник: Державне управління. 2019. № 2.

30. Ліснічук О.А. Трансформація бюджетного інструментарію регіонального розвитку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2020. № 16. С. 162–168.
31. Ліснічук О.А., Литовченко Н.А. Формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2018. № 2. С. 169–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2018_2_15.
32. Лук'яненко І.Г. Прогнозування податкових надходжень за допомогою моделей / І.Г. Лук'яненко, Ю.О. Городніченко // Фінанси України. – 2016. – № 7. – С. 89–99.
33. Луніна І.О., Бондарук Т.Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП "Інформ. аналіт. агентство", 2019. 304 с.
34. Макогон В.Д. Напрями розбудови системи місцевих фінансів / В.Д. Макогон // Ринок цінних паперів України. – 2017. – № 3–4. – С. 27–32.
35. Мартиненко В.Ф., Архипенко С.В., Шепелюк В.А. Джерела забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування. Вчені записки Університету "КРОК". 2020. Вип. 4 (60). С. 39—46.
36. Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: світові практики та напрями їх імплементації в Україні / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів, 2018. 106 с.
37. Монаєнко А. О. Повноваження органів державної влади щодо здійснення фінансово-бюджетного контролю місцевих бюджетів / А. О. Монаєнко // Економіка та держава. – 2016. – № 7. – С. 81-91.
38. Наталенко Н. Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль) / Н. Наталенко. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 72 с

39. Пантелєєв В. П. Бюджетний менеджмент : навч. посібник / В. П. Пантелєєв.
– Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 412 с.
40. Подакова В. Є., Бондарєвська К. В., Гришкін В. О. Гармонізація системи оподаткування в країнах Європейського Союзу. Причорноморські економічні студії. 2018. № 33. С. 36–40.
41. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційноаналітичної системи «Прозорий бюджет» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 р. № 92-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
42. Рева Т. М. Місцеві фінанси : навч. посібник / Т. М. Рева, К. Ф. Ковальчук, Н. В. Кучкова; – Київ : Центр учбової літератури, 2017. – 208 с.
43. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 312 с.
44. Самуельсон Пол. Э. Экономика / Пол. Э. Самуельсон, В. Д. Нордхаус ; пер. с англ. – 18-е изд. – М. : Вильямс, 2018. – 1360 с.
45. Семчик О. О. Держава як суб'єкт фінансових правовідносин; за ред. Л. К. Воронової. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2018. – 116 с.
46. Сокирко О. С., Плахотнюк В. В. Аналіз стану доходів місцевих бюджетів при реалізації реформи бюджетної децентралізації. Бізнес Інформ. 2019. №7. С. 304–311.
47. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І.Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2018. – 576 с.
48. Ткачук А. Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад / А. Ткачук, Н. Наталенко. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 76 с

49. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / За ред. І.Я.Чугунова. – К. : ДННУ АФУ, 2019. – 848с.
50. Фокша Л. В. Правове регулювання громадського контролю за використанням коштів місцевих бюджетів / Л. В. Фокша // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 6. – Т. 2. – 2013. – С. 69-72 51. Чернадчук В. Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних правовідносин в Україні: монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2019. – 456 с.
52. Шулюк Б. Моніторинг виконання бюджетних програм у забезпеченні прозорості фінансування соціально-культурних послуг в Україні / Б. Шулюк // Галицький економічний вісник. – 2019. – № 2(31). – С.146-153
53. Ширкевич Н.А. Местные бюджеты. - М.: Финансы и статистика, -2011-112с.
54. Юрій С.І., Бескид Й.М., Плішко І.В. Державний бюджет України: Навчальний посібник. - Тернопіль: Видавництво Карпюка, 2018. – 521с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Доходи місцевих бюджетів України за I квартал 2021 року

Показники	Загальний фонд				Спеціальний фонд				РАЗОМ			
	план змінami, млрд грн	зі факт, млрд грн	рівень виконання плану		план змінami, млрд грн	зі факт, млрд грн	рівень виконання плану		план змінami, млрд грн	зі факт, млрд грн	рівень виконання плану	
Власні доходи	294,75	68,68	24,0%		17,44	4,66	26,8%		313,18	73,30	25,2%	

Трансферти з державного бюджету	132,21	37,25	28,3%	27,69	5,07	18,4%	160
Разом	426,96	105,93	24,6%	45,13	9,73	21,5%	473

Додаток Б

Показник надходжень доходів загального фонду (без трансфертів з державного фонду)

2021 років

Період	2020 рік, млн грн	2021 рік, млн грн	відхилення	
			сума, млн грн	у відсотках
січень	21 084,5	23 503,7	2 419,2	+113,0%
лютий	25 079,1	28 260,2	3 181,1	+114,5%

березень	21 494,2	23 079,24	1 585,2	+108,0%
----------	----------	-----------	---------	---------